

Kirkmerak

Kitap Kokusu

MUSTAFA K. ERDEMOL

♥can

Mustafa K. Erdemol

KİTAP KOKUSU

Can Kırkmerak

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mayıs 2019, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Mert Tanaydın

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-4050-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750740503

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

KİTAP KOKUSU

Mustafa K. Erdemol

DENEME

MUSTAFA K. ERDEMOL, 1961'de İstanbul'da doğdu. Pertevniyal Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe, Londra Middlesex Üniversitesi'nde Politika ve Uluslararası İlişkiler eğitimi gördü. 1979'dan beri gazetecilik yapıyor. Çeşitli dergi ve televizyonlarda çalıştı ve uzun süre *Cumhuriyet* gazetesinin İngiltere temsilciğini yaptı. Yurda döndükten sonra aynı gazetenin dış haberler servisinde editör, bir süre *BirGün*'de dış haberler şefi olarak çalıştı. Halen *Cumhuriyet* gazetesinde editör olarak görev yapıyor. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Lordlar Kamarası'nda Taranmak Yasak*, *Bushçağı Yazıları*, *Aklını Yitiren Türkiye*, *Deri Değiştirmeden Yaşamak*, *Suriye Denklemi*, *Gezi Parkı Direnişi: "Küçük Bahçede Büyük Kıyamet"*, *Hanzala'ya Mektuplar*, *Dış Politikada İflasın Arka Planı*.

Meral'e

İçindekiler

Ömre Bedel O Koku	13
Uçan Atın Sirtında	25
Yolum	69
Uzun Yola Hüküm Giymek	91
Bir Ticari Ürün: Kitap	115
Okumak Okumak	127
İçinde Kaybolunan Okyanus: Kitap	145
Bahtiyarlık	171
Yazarın Şehri	193
Mutfak	217
Kayıp Kitaplar	237
Sevgiliye, Dosta	279
Nasıl Öldüler?	301

ÖMRE BEDEL O KOKU

*Tolle Lege.*¹

“Okunmuş kitap yoktur, okunacak kitap vardır..”

Melih Cevdet Anday

“Senden başka kitap koklayan birini görmedim daha önce,” demişti Vedat Türkali, “Bildiğiniz var mı?” diye sorduğumda. En azından bir-iki ad vereceğinden çok emindim. Ne de olsa kitabı eline alır almaz okşayıp kokladığı söylenen nice kitap tutkunu vardır derler. Türkali, bunca yılın edebiyat adamı; kimileriyle yakın dost olduğu yazarlardan hiçbirinin kitap koklayıp koklamadığını nasıl bilmez? Küçük çapta bir hayal kırıklığıydı yaşadığım.

Vedat Ağabey duymadığına, kitap kokladığımı gören arkadaşlarım da garip bulduklarına göre, çok az kimsede olan bir tutkum var demek ki. Oysa bana çok doğal gelen bir durum bu. Sağlıklı bir burnun kitap kokusuna kayıtsız kalabileceğini hiç düşünmemişimdir çünkü. Garip bulun-

1. (Lat.) Al Oku.

sa da elime aldığım bir kitabı derin derin soluyarak koklamaktan hiç mi hiç vazgeçmedim bugüne kadar.

Bunca yıllık kitap koklayıcılığımıza ilk ciddi uyarı Zeynep Atayman'dan gelmişti. Evindeki kitaplığından bana hediye ettiği kitapları koklayıp koklayıp bir kenara ayırdığımı görünce, “Doğru değil yaptığın. Eski kitapların sayfalarındaki bakteriler astıma yol açar,” diyen odur. Haksız sayılmazdı, çünkü Jansenius’çu tarikatın kurucusu Cornelius Jansenius, bir kitaptan değil ama bir kasaba arşivindeki belgeleri incelerken sayfalardan bulaşan bir hastalık sonucu ölmüştür.

Türk Kurtçuk

Ben kitap koklamaktan kaynaklanan herhangi bir sağlık sorunu yaşamadıysam da Zeynep doğru söylüyordu. Kitap sayfaları içinde yabana atılmayacak küçük kurtçuklar barınıyor gerçekten de. Sayfalarda dolaşan bu kurtçuklardan ilk kez Robert Hooke tarafından Londra’da 1665’te yayımlanan *Micrographia* adlı kitapta söz edilmiştir. Kitap sayfalarını yiyen kurtçukların en tanınmışları *Anobium* ile *Oecophora* adı verilenler. Nice kitapları, değerli elyazmalarını mahvetmiştir bu mahluklar. Holme adlı bir araştırmacının 1870’te *Notes and Queries* akademik dergisindeki yazısında, *Anobium paniceum* adı verilen bir kitap kurdunun da Kahire’den getirilmiş olan Arapça elyazmalarına hatırı sayılır şekilde zarar verdiği yazılıdır. Yeri gelmişken İngiltere’nin Devon kentindeki Doğal Tarih Müzesi ile Exeter kentindeki bir enstitüde rastlanan kitap düşmanı küçük böceklere ya da kurtçuklara verilen adı da belirteyim: Türk.

Zeynep’in kütüphanesinde kitap kokladığım an ile ilk kitap koklamaya başladığım zaman arasında otuz yıldan fazla bir süre var. Elime kitaptan önce gazete aldığı-

mı anımsıyorum. Yazılı kâğıtla (ders kitaplarını saymıyorum) ilk “temas”ım gazeteyle olmuştur. Kâğıt, mürekkep karışımı kokuyla ilk buluşmam da.

Babamın görevi dolayısıyla bulunduğumuz Kars’ın Kağızman ilçesindeki kiralık memur evinde, annesine gazete de okuyan, evin tek çocuğuydum. Sekiz-dokuz yaşlarında olmalıyım. Günlük gazete giren evlerden biriydi bizim ev. Babam akşam eve en az üç gazeteyle dönerdi. Biri *Hürriyet*, biri de sadece babamın okuyup bir yere kaldırdığı *Cumhuriyet*, diğeriniyse anımsamıyorum. *Hürriyet*’in, cumartesi (belki de pazar) günü verdiği ilavede, dönemin en popüler sinema yıldızlarıyla ilgili haberleri, satır atlamadan anneme okurdum. Annem bu okumalarımı bana verdiği küçük rüşvetlerle sağladığını sanadursun, ben gazeteyi, elbette büyüdüğümü anneme kanıtlamak için olduğu kadar, ama daha çok burnuma dolan kokusu yüzünden elimden bırakmazdım. İleri derecede miyop oluşumda, kokuyu daha derinden duyumsamak için gazeteyi gözlerime çok yaklaştırmamın etkisi olmuştur herhalde. O koku ki saniyelik bir duyumsamaydı. İkinci bir saniye daha hissetmek için, neredeyse içimden gazeteyi yemek gelirdi. Burnun güzel kokulardan hemen tatmin olması o zamanlar kabullenemediğim bir durumdu. Nice güzel kokuyu doyasıya koklayamamaya alışıkça burnumla olan kavgam da sona erdi.

Hürriyet ile adını anımsayamadığım o diğer gazete, kokularını bildiğim, alıştığım gazetelerdi. Bu, elbette onları koklamaktan vazgeçtiğim anlamına gelmedi. Ama babamın okuyup kaldırdığı *Cumhuriyet*’in kokusundan hiç haberdar değildim. Çünkü babam diğer iki gazetede önemli bir yazı ya da haber varsa onları, tabii ben anneme istediği haberleri okuduktan sonra keser, dosyasına koyar, gazeteleri de atardı. *Cumhuriyet* ise asla kesilmez, üstünde kalemlle işaretleme yapılmaz, adeta kutsal bir

emanet gibi korunurdu. Televizyonun olmadığı, radyonun da dinlenilmesine ara verildiği uzun akşam saatlerinde babam *Cumhuriyet*'i sigarası eşliğinde dakikalarca okurdu. Okumayı ne zaman bitirdiğini hiç anlayamazdım. Bir köşede kıvrılıp uyurdum. Sabahleyin de yatağında uyanırdım.

Dokunamadığım, ulaşamadığım için belki de *Cumhuriyet*'in eve gelen öbür iki gazeteden daha farklı bir kokusu olduğuna inandım hep. Ama neden sonra ulaşip koklama fırsatı bulduğumda hayal kırıklığım büyük oldu. *Cumhuriyet*'ten hiç koku almamıştım. Kendimi o güne kadar duymadığım bambaşka bir koku duyacağıma öyle hazırlanmışım olmalıyım ki *Cumhuriyet*'in kokusunun diğer gazetelerden farklı olmayışını hiç kokmamak gibi algılamış da olabilirim. O günlerden kalma bir şartlanmışlık mıdır bilemem ama bugün de özenle korunan, saklanan hiçbir kitaptan hiç koku gelmezmiş gibi düşünürüm. Herkesin kolayca ulaşabileceği bir yerde bulunan kitabın, kendi güzel kokusunun yanı sıra, birçok şeyin kokusunu da sayfalarına sindirdiğine inanışım o günlerden kalma olmalı.

Sonra kokularını bugün bile duyumsadığım dergilerle tanıştırdım. Babamın eve gelirken getirdiği, elleindeki kesekâğıtlarına doldurulmuş yiyecekler arasından çıkarıp hemen elime tutuşturduğu dergiydi *Doğan Kardeş*. Pırıl pırıl baskılı, çok güzel kokan bir dergi. Burnuma götürüp kokladığımı, sonra sayfalarını tek tek çevirdiğimi anımsıyorum. Ardından, *Ayşecik* serileri geldi. Parlak karton kapaklı, çiçek gibi kokan, kahramanlarıyla kendimi özdeşleştirdiğim *Ayşecik* koklamadan yatağa girmediğim dergiydi.

İçindekilerin ne olduğu konusunda en ufak bir düşüncesi olmadan, sadece kokusu hoşuna gittiğinden kitabı, dergiyi sevmenin bir çocuk için şans olduğunu düşü-

nürüm. Çünkü o yaşlarda bir çocuğun dikkatini kitaptan çok daha fazla çekecek ilginç şeyler vardır. Kitap, dışarıya açık çocuk ruhunu kolay zapt edemez önceleri. Tüm sorun kitabın çocukla buluşturulmasıdır. Bu buluşma, kitabın içeriğindeki sürükleyicilikle birleşince çocuk kitap dünyasına kazandırılmıştır artık. Ben de akli kolayca ev dışındaki her şeye giden bir çocuktum. Kitaplarla mutlaka gerçekleşecek olan o mutlu buluşmayı, kimsenin özel bir çaba göstermesine gerek kalmadan, sadece kokusunu sevip elime aldıklarımla gerçekleştirdim. Şans dediğim bu.

Kitaplarda her zaman ilgi çekici şeyler olduğuna çok erken inandığım için okumanın sıkıcı olabileceği duygusuna da hiç kapılmadım. Bundan ötürü olsa gerek gerisi kolay geldi. Elime kitabı alır almaz koklamak da artık sadece bir alışkanlık olarak kaldı. Öyle bir alışkanlık ki, etrafımdakilerce ya tuhaf ya da ilginç bulundu. Ama bir süre sonra ben, insanların kitap koklamamalarını tuhaf ya da ilginç bulmaya başladım.

Koklayarak Seçme Sanatı

Elbette kitapları seçmek için kokluyor değilim. Hiç kokusunu almadığım ancak elimden düşürmeyecek kadar sevdiğim çok kitap olmuştur. Kaldı ki ben seçmek için koklamanın da bir yöntem olduğunu bilmiyordum. Oysa Jean Guitton, “Yüzyılları karşılaştırınca, seçmek için iki yöntem olduğunu anlıyorum. Bunlardan birincisi her şeyin kokusunu toplamaktan ibarettir,” der. Guitton’un “koku toplanan her şey” dediği nedir bir fikrim yok doğrusu. Kültür meraklılarının 17. yüzyılda başvurduğu bir yöntemmiş bu. Guitton’a göre, “Bilginin bir sanat olduğu çağlara uygun bir yöntem.”

Bilgi edinmeyi bir sanata dönüştürebilseydim keşke. Ama yine de bu “sanat”ın gereği olarak kitap seçimimi,

elbette koklayarak yapmazdım. Oysa koku duyularına fazlasıyla güvenip bir yargıya ya da karara varanlar da yok değil. Peyami Safa *Mistisizm* adlı kitabında Aziz Giovanni Bosco'dan söz eder. Bu zat, "Ne zaman gençlerden oluşmuş bir grup içinde olsam, aralarında ahlaksız biri varsa onu derhal kokusundan anlamışımdır," demiş. Tabii fazla iddialı bir söz bu.

Kişinin böyle bir alışkanlığı olunca, bir süre sonra kendisi gibi olanları merak etmesi doğal. Zamanla kitap koklayan başkalarıyla tanışınca, onlarla aramda bir duygu ortaklığı oluştu. Aynı alışkanlığa sahip kişilerin arasında olmak bana büyük bir "topluluk" mensubu olma keyfini de tattırdı. Böyle bir aidiyete ihtiyaç duymamış da olsam, yeni tanıştığım insanlarla aramda, başlangıçta yaşanabilecek tutukluğu kaldıran ortak bir tutumun sahibi olmanın yararlarını da görmedim değil.

Kokulara ilişkin görüş belirtmiş çok sayıda yazar, şair vardır derler ama ben çoğunu bilmem. Filozof Theophrastus'un kokular üzerine kitabı olduğundan, Keats'in "koku"yu duyumsatan şiirler yazdığından haberdarımdır, hepsi bu. Italo Calvino'dan da, Yaşlı Plinius'un bir kitabında "kokuları koklayarak yaşayan" Astomi adlı bir topluluktan söz ettiğini okumuştum. Jean Guitton, bir de Maine de Biran'dan söz eder. Koku karşısında kendini anlatan bir tek o var benim bildiğim. "Duyularım faaliyette bulunurlarken veya intibalarla karşılaşırken son derece değişik bir manzara arz ederler. Mesela bazı günler kokulardan fazlasıyla etkilenirim. Bazı günler ise (bunlar daha çoktur) hiçbir koku almam," demiş Biran. Bir kitap koklayıcı için korkunç bir durumdur bu. Kitap koklamanın tadını alıp da sonradan koku alma yetisini kaybeden biri için daha da korkunç olmalı.

Lübnanlı gazeteci yazar Hala Kawtharani, *Alî al-Amîrkanî* (Amerikalı Ali) adlı romanında, "Kitap kokusu

ömrü uzatur,” der. Bu romandaki kahramanlarından birine de “Kitap, özlediğim bir kokudur. Tarihin kokusudur, tarihten kaçan ve tarihe koşan kimsenin benim için okumadığı aşk kasidelerinin kokusu. Kitap kokusu, ölümün kokusu aynı zamanda, ama başka türlü bir ölüm. Anlam- lı ve amaçlı bir ölüm,” dedirtir.

Bir hayli anlam yüklemiş kitap kokusuna Kawtharani. Tabii bana ölüm kokusunu düşündürdüğü yok kitap kokusunun. Ben sadece o kokunun tutkunuyum. Ama zaman zaman eskinin havasını hissettirdiği görüşüne ben de katılabilirim. Bu konuda farklı düşünen çok kişi var elbette. Yine de ne olursa olsun kitap kokusu birçok kişi için vazgeçilmez bir tutku.

Bu tutku saçma sapan bir pazar da yarattı ki çok can sıkıkan bir durum bu benim açımdan. Kitap, kâğıt, kütüphane kokularını içerdiği belirtilen sabunlar, parfümler, mumlar çıktı piyasaya. Tanınmış çevrimiçi kitap satış sitesi Amazon’da reklamları bile yapılan 25 ürün var böyle. Gerekçesi de şu; elektronik kitaplar ile yeni baskı tekniğiyle yayımlanan kitaplar artık kokmuyor. Bu nedenle kitap kokusu tutkunlarının özlemlerini gidermek. Üstelik bu ürünleri yanımızda her yere götürebilirmişiz. Üreticileri kitapsız kitap kokusu yapmakla övünüyorlar açıkçası. Ben de kitapların artık kokmadığından yakınan, dolayısıyla mutsuz biriyim. Ama bu ürünlerle kitap kokusu özlemimi gidermek hiç aklıma gelmez. Pencere kenarında saksıda gerçeği yerine plastik çiçek bulundurmak gibi bir şey bu. Kaldı ki ben kitap kokusunu kitapsız da düşünemem. Saçma sapan dememin nedeni bu.

Kokuların yaşamımızda elbette bir önemi var. Duyumsadığımız bir koku birçok şeyi çağrıştırabilir bize. Cemal Süreya, “Kamyonların uzun yol kokusu, bir mutluluk, bir sevinç anlatır bana. Kamyon, dönmüştür sonunda: Benzin, makine, yağ ve lastik kokusu birbirine

geçmiş, solunur bir kıvama gelmiş, baba kokusuyla (bende) birleşmiştir,” diye yazar günlüğünde. Tolstoy’un oğlu Sergey Tolstoy’un babasını anlattığı kitabında da baba kokusundan söz edilir. Oğul Tolstoy, “Babamızın ter kokusunun bile, pazenden gömleğinin sağlıklı ter kokusunun, tütün kokusunun bizim için ayrı bir çekiciliği vardı,” der. Bu çok özel bir duygudur.

Giovanni Ricci’nin, *Türk Saplantısı*’nda rastladım Nikos Kazancakis’in kokuya ilişkin ifadelerine. Bu büyük yazarın, yıllar boyunca unutmadığı bir “koku” vardır ki bizim açımızdan biraz can sıkıcıdır. Bir Türk kadınının saçtığı kötü kokuyu, başka kokularla bastırmış Kazancakis:

Hıristiyanla Türk’ün kokusunu, hiç yanılmadan birbirinden ayırırdım; evimizin karşısında sevimli bir Türk ailesi oturuyordu; hanım bizi ziyarete geldiği zaman, kokusundan midem bulanırdı, bir dal fesleğen koparıp koklar yahut bir akasya çiçeğini burnuma sokardım. Fatma Hanım’ın dört yaşlarında bir kızı vardı, bense üç yaşımıydım; Emine’nin de tuhaf bir kokusu vardı; ne Türk ne de Rum kokusuydu bu ve benim çok hoşuma gidiyordu. Emine beyaz tenli, tombulca bir kızdı, ince örülmüş saç örgüleri vardı, her lülesinden, nazar değmesin diye bir deniz kabuğu veya mavi bir taş sarkardı, avuçlarının içiyle tabanları kınalıydı; hindistancevizi kokardı.¹

Kazancakis henüz üç yaşındayken duyumsamıştır bu kokuyu. Yıllar sonra Türk komşularını “kokuları”yla anımsayabilmiştir.

1. *El Greco’ya Mektuplar*, çev. Ahmet Angın, Can Yayınları, İstanbul.

Patrick Süskind'in okuyanda hayranlık uyandıran *Koku*'sundaki kahraman, hoşuna giden insanların kokularını elde etmek için onları öldürür. Sonu ölümle sonuçlanmasa bile bunun gerçek yaşamda da olabildiğini, Federal Almanya polisi sayesinde öğrenebildim. Duyduğumda şaşırđım da üstelik. Sosyalist Doğu Almanya polisinin yöntemiymiş aslında bu: Zanlıları kokularından belirlemek. Gelişmiş Sekizler (G8) toplantısının yapılacağı Almanya'da zirve öncesi bazı şüphelilerin kokularını alıp kutularda saklamış Alman polisi. Bu sayede zanlıyı suçüstü yakalama şansı bulunuyormuş. Bunun ne kadar ürkütücü olduğu herhalde tartışılmaz. Doğu Almanya'nın gizli istihbarat örgütü Stasi, rejim muhaliflerinin kokularını gömleklerinden, tuttuğu çakmaklarından elde ediyormuş.

Koku her zaman önemsenmiştir. Hatta tıpta çare olarak bile kullanılabileceği sanılmıştır. Hippokrates vebanın güzel kokularla önlenebileceğine inanmıştır örneğin.

Şefkatin Abla Kokusu

Benim de kitaplarla ilgili olmayan bir koku maceram vardır ki, kokuların insan yaşamındaki önemine kendimden verebileceğim belki de en iyi örnektir. Hangi Anadolu kentindeydik, hatırlamıyorum. Oyun oynadığım bir arkadaşımınla kendimizi oyuna öyle kaptırmışız ki yağın yağmurda iç çamaşırımıza kadar ısladığımızı fark etmemişiz bile. Ya da fark etsek de, çocukluk işte, belli ki aldırmamışız. Ta ki arkadaşımın ablası koşup ellerimizden tutup bizi eve sokuncaya kadar. Beş ya da altı yaşlarında olmalıyız. O abla sımsıcak bir odada üstümüzü çıkardı, sıcacık havlularla kuruttu bizi. Sarılarak, saçlarımızı okşayıp yanaklarımızdan öperek. Kollarının arasına alıp öptüğünde öyle güzel bir koku duyumsadım ki eğer şefkatin

bir kokusu varsa bu o kokuydu muhakkak. Bütün ablaların böyle koktuğuna inandım uzun süre. Garip olacak biliyorum, bugün bile o abla gibi kokmayan insanların şefkat açısından biraz eksik olduğunu düşünürüm.

Her isteği yerine getirilen, üstüne titrenen bir çocuk olduğum zamanlarıma aittir bu anım. O zamanlarımda ben çocukların sadece anne babaları olur sanırdım. Sadece onlar tarafından sevildiklerini de. Çünkü benim bir annem, bir babam vardı, o kadar. Hep ama hep sevgi gördüğüm bir ağabeyim de vardı tabii ancak o sıralar yanımızda değildi o. Başka sevgilere, ilgilere muhtaçtım. Tek çocuk olmanın bu tür sıkıntıları da var. O ablayı çok sevmiştim. Neden benim de bir ablam yok diye zaman zaman ağladığımı anımsıyorum. Çok doğal bulduğumdan olsa gerek anne baba sevgisinin önemini farkında değildim.

Bir ablam olsun dileğimin gerçekleştiğine inanabilecek misiniz bilmiyorum. Annemin zaman zaman duyduğu bir şarkıda, bir türküde, bir radyo oyununda (*Arkası Yarın* diye bir radyo programı vardı çocukluğumda) ya da izlediği bir filmde hep ağlamasının nedenini aklım biraz daha ermeye başlayınca anladım. Babamın, “İstanbul’a gider buluruz,” diye annemi teselli ettiği bir gün öğrendim, annemin ilk evliliğinden Güler adlı bir kızı olduğunu, ilk eşinin onu anneme göstermediğini. İlk işim ablaları olan arkadaşlarıma benim de bir ablamın olduğunu söylemek oldu. Babamın da ilk evliliğinden, ağabeyimden başka, Hikmet adlı bir ablamın olduğunu da öğrenince halimi düşünebilirsiniz.

Karşı mahallenin çocuklarının “karargâh”larını gizlice gözetlerken saatlerce suyun içinde kalarak hastalanan *Pal Sokağı Çocukları*’nın kahramanlarından Nemeçek’in, bizi kurulayıp ısıtan o abla gibi bir ablası olsaydı hastalanmayacağına inanırdım. Okuduğum her kitabı kendisine özetlememi isteyen, (önce kendisi okumadan hiçbir

kitabı bana vermediğini yıllar sonra öğrendiğim) babama da söyledim bunu. Aradan bunca yıl geçti, ben herkesin bir ablası olması gerektiğine hâlâ inanırım.

Çürük Elma Kokusu

Kitap koklamak, bir bakıma, okuma öncesi hazırlıktır benim için. Bir kitabı koklamadan okumaya başlasam, sanki okuduğumu anlayamayacakmışım gibi gelir bana. Takıntı işte. Ama Friedrich Schiller'in kokuyla ilişkisi benimkinden de garipti. Bir gün Schiller'in yokluğunda, onun çalışma masasına oturan yakın arkadaşı Goethe bir süre sonra çok kötü bir koku hisseder. Kokunun çekmededen geldiğini fark edip açtığında çürümüş elmalarla karşılaşır. Eşinin anlattığına göre, meğer Schiller bu koku olmadan tek bir satır bile yazamazmış. Çekmece-lerin elma dolu oluşu bundandır.

Kokuların bizde bıraktığı etki yabana atılacak türden değil. Nigel Slater çok ünlü bir yemek yazarı. İngiltere'de yazdığı yemek kitapları peynir ekmek gibi satılıyor. *Toast* adlı çok hoş bir otobiyografisi vardır. Kırmış bir ekmek kokusunun bile kendisine anımsattığı anılardan söz eder. Yemek kokuları ile geçmişte yaşadıkları anlar arasında bağ da kurar Slater.

Kitap kokuları da bende Slater'da uyandırdığı türden duygular uyandırır. Çocukluğumda bir ağaç altında okuduğum *Vadideki Zambak*'ı bugün bile elime aldığımda yıllar öncesinin o ağaç altı kokusunu duyumsarım. Kışın okuduğum kitapların sayfalarına yanı başında dakikalar geçirdiğim sobanın sıcaklığının yaydığı koku sinmiştir. Bugün kışın, artık sobayla değil, merkezî sistemle ısınan evimde bile kitaplara sinmiş o koku gelir burnuma. Zaman zaman, eskiden okuduğum kitapları yeniden okuduğumda, eğer daha önce okuduğum orta-

mı unutmamışsam, o zaman diliminin kokusunu da hep duyumsarım. Samsun'da özel bir öğrenci yurdunda kalırken ranzamda, belime kadar çekilmiş kalın battaniyenin altında ayak parmaklarım üşüyerek okudum Uğur Mumcu'nun *Sakıncalı Piyade*'sini. Bu okumaya, dışarıdaki yağmurun da etkisiyle bir ıslaklık kokusu sinmiştir. İlk baskısına hâlâ sahip olduğum *Sakıncalı Piyade*'yi zaman zaman okuduğumda ranzamdaki o kokuyu dünmüş gibi hissedirim.

Yazılı kâğıdın neden güzel koktuğunu, o kâğıdı koklamış olmanın bana neden zevk verdiğini hâlâ bilmiyorum. Ama bunun bir bağımlılık olduğunu kabul ediyorum. Matbaa, mürekkep, kâğıt kokusunu sevmenin ne olduğunu herkes anlamayabilir. Anlayanlar da bu tadı, yaşları ne olursa olsun, hep almak isterler. Kitabın kokusuna genç yaşlarda vurulan Stefan Zweig örneğin. "Baskı mürekkebi kokusunun yeryüzündeki bütün kokulardan daha tatlı, Şiraz bahçelerinin gülyağı kokularından bile hoş geldiğini söylemekten hiç utanç duymuyorum," der.

Kitap sevgisi bir başka sevgi. Hastalık derecesinde kitap tutkunlarını anlattığı *A Gentle Madness* (Nazik Delilik) adlı kocaman bir kitap yazan Nicholas Basbanes, 1939'da kitap almak için kanını satan birinden söz eder diğer kitabı *Patience and Fortitude*'da (Sabır ve Metanet). Çok aşırı bir tavır olabilir bu, ama kitabın arkadaş olduğuna inananlar için bu da anlaşılabilir bir durumdur. İnsan arkadaşı için fedakârlıklar yapmaz mı?

UÇAN ATIN SIRTINDA

Benim için zevk, televizyonsuz günlerin o güzel kış gecelerinde sobanın yanına tüneyip kitap okumak, yazın ise yine geceleri, açık pencerenin kenarında, dışarıdan gelen seslere de zaman zaman kulak kabartarak sayfaların içine gömülmektir. Hiç kimseyle ya da nesneyle kurlamayacak çok özel bir ilişkidir bu. Hiçbir yere gitme şansı olmayan bir çocuktum ama bulunduğum yerden beni dünyanın herhangi bir yerine götüren uçan bir atım vardı adeta: kitap. Harflerin arasına karışmak, harflerden oluşmuş ormanlarda dolaşmak, harflerden yapılmış kahramanlarla tanışmak hep bu uçan atın sırtındayken gerçekleşti benim için.

Biraz da arkadaşlarımla oynamazsam sosyal bir kişiliğim olamayacağından endişe eden annemin zorlamasıyla "atım"ı bir yere bağlayıp (!) dışarıdan gelen arkadaş davetlerine uymanın da ayrı bir tadı vardı tabii. Dışarıda geçirdiğim zaman da az sayılmazdı. Eğer kış mevsimindeyse kartopuydu, kızak kaymaktı derken akşam yemek sonrası, elime aldığım kitabı okuduğum sobanın yanında gözlerim yavaş yavaş kapanırdı. Çocukken zamanın, zaman kaybının önemi mi vardı? Ertesi gün daha az oynar, bitirirsin kitabını, çok istiyorsan. Ama ya zamanları değerli olanlar ne yapsın? Ben oyun oynamak-

tan yorgun düşüyordum ama kim bilir hangi kitap düşkünleri, hangi yaşam mücadelesinin içinde yorgun düşmemek zorundaydılar.

Türk düşünürlerinden Sadreddin Konevî, herhalde zamanı çok değerliydi ki, uyumayıp kitap okumak için garip bir yöntem geliştirmişti. İçine girdiği kalınca bir sepeti minare boyu yüksekliğe çektiği, bir eliyle de sepetin o yükseklikte durmasını sağlayan ipi sıkı sıkı tuttuğunu söylerler. Eğer uyuklarsa eli ipi bırakacak, sepet düşecek, belki de ölecekti. Uykuyu engelleyip diğer elinde tuttuğu kitabı okuyabilmektir burada amaç.

Elbette aşırı bir gayrettir bu. Ama İngiltere’de yaşadığım yıllarda bunu andırır bir yöntemin varlığından haberdar oldum. Kimi Müslüman öğrencilerin ders çalışırken uykuya yenik düşmemek için tepelerinde topladıkları saçlarını ipe tavana tutturarak uyku bastırıldığında kafalarının öne düşmesini engelledikleri söylenirdi.

James Boswell de aşırı uykuya karşı kendince bir önlem almayı denemiştir. Bir yatak yaptıracaktır, bir kordonu çektiğinde yatağın ortası havaya kalkacak, dolayısıyla o da yatakla beraber yavaş yavaş yere inecektir. Yatağı yaptırıp yaptırmadığı konusunda bir bilgim yok.

Okurken uyuklamak çok sık rastlanan bir yakınma. Kitaba kendini verememek, yoğunlaşmamak gözkapaklarını ağırlaştırır. Beynin ilgilenmediği sayfayla gözün de pek işi olmaz tabii. Üstesinden çok okumayla, okunan metne yoğunlaşmayla gelinebilecek küçük bir sorundur bu bence.

Ama uykusuzluktan ciddi olarak yakınanlar da vardı. Charles Dickens, Alexandre Dumas, Vladimir Nabokov, Franz Kafka okurken hiç değilse bir-iki dakika olsun uyuklamayı isterlerdi herhalde. Bu büyük yazarlar çok ciddi uykusuzluk sorunu çekerlerdi. Hele Kafka. Uykusuzluktan bir hayli yakınan Kafka’da, belki de bu yüz-

den, “Uykuya bir tür tapınma vardır; uykuyu her şeye iyi gelen bir ilaç olarak görür,” der Elias Canetti. Kafka da, uykusuzluk dahil içinde bulunduğu durumu şu cümlelerle anlatır: “Yapamıyorum, kendi yaşamımın saldırısına, kendi kişiliğimden kaynaklanan istemlere, yaşın ve zamanın yıpratmalarına, yazma tutkusunun belli belirsiz zorlamalarına, uykusuzluğa, deliliğin sınırına varmaya dayanamıyorum. Bütün bunları yalnız başıma taşıyacak güçte değilim.”

Ama Kafka yine de uyumayı başardığı zamanlar için, “Bir odada ancak yalnız uyuyabilirim. İnsanlarla ortak bir yaşama katlanamam,” der. Montaigne de yalnız uyumayı sevenlerden. “Yalnız, hatta kadınsız uyumayı severim,” dediğini söylerler.

Oda Tutkunu Yazarlar

Yazı yazmak için kapalı alan seven yazarlar için oda elbette çok değerli bir mekân. Marcel Proust da, Kafka da, Georges Perec de odaya düşkün olan yazarların başında gelirler. Oda değilse de kapalı mekân tutkusu sayılması gereken kütüphanede yazma konusunda en istekli olan William Faulkner olmuştur. Evinin kütüphanesinde çalışırdı. Kimse girmesin diye de kilidi olmayan kapının kulpunu çıkarıp yanına alırdı.

Marcel Proust da öğleden sonrasına kadar uyumaktan zevk alırdı. René Descartes’in ise uykusuzluk diye bir sorunu yoktu. Descartes, Platon’un uzun uzun uyuyan insanlardan hoşlanmadığını, “Uyuyan insan hiçbir işe yaramaz,” dediğini bilirdi herhalde. Ama buna karşın Descartes’in sabahları erken kalktığı görülmüş değildir. “Olanak bulduğunda çoğu kez sabahları penceresini açıp, uzanmış ya da oturmuş olarak, saatlerce yataktan çıkmama kuralını bozmaz. Bu arada az okur ve pek az

not alır”dı diyor Roger-Pol Droit. *Yöntem Üzerine Konuşmalar, Metafizik Üzerine Düşünceler* gibi kitaplarını böyle yazmıştır. Bir ara hizmetinde çalıştığı İsveç Kraliçesi Kristina’nın her sabah saat beşte kitaplığında hazır bulunmasını istediği büyük filozof, bu sabahların birinde soğuk alarak ölür. Geç kalkmayı seven düşünürün ölümünün erken kalkmakla ilgili olması ne gariptir. Hastalıklı bir vücuda sahip olan Erasmus ise günde üç-dört saatlik uykuyla yetinebilmekteydi. Anthony Trollope sabahları saat beş gibi erken bir saatte kalkma alışkanlığını hiç terk etmedi. 63 kitap yazabilecek üretkenliğe sahip oluşunu sabah erken kalkmasına bağlarlar.

Geç kalkma sorunu mu vardı bilemem ama Aristoteles’in sabahleyin yataktan kalkmak için uyguladığı yöntem ilginçti. Diogenes Laertios’un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı kitabında yazdığına göre, “Yatarken eline tunç bir top alır, altına da bir leğen yerleştirirmiş ki, top leğenin içine düşünce çıkan sesle uyanabilsin.”

Herkesin yöntemi farklı tabii. Örneğin, uykusu kaçtığına Ahmet Rasim ne yaptığını şöyle anlatıyor:

Uzun gecelerde, bir sinir rahatsızlığı yahut kedi kavgası, otomobil patirtısı gibi bir dış hadise ile uyanıp da uyuyamayacağımı aklım kesti mi, gazı yakıp çayı kurmak; bir daha uyuyabilmek ümidiyle, çok kere, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin herhangi bir cildini, herhangi bir yerinden açıp okumak âdetim vardır. Hatta, alışkanlıktan çok, zevkimdir.¹

Rasim’in yöntemi bence de en iyisi.

1. Ahmet Rasim, *Muharrir Bu Ya*, MEB Yayınları, İstanbul.

Doğa Tarihi'nin Yaşlı Plinius olarak da bildiğimiz yazarı Gaius Plinius Secundus, okuyabilmek için uykudan kaçınırdı adeta. "Yaşamın anlamı uyanık kalmaktır," der, iman edercesine savunmuştur bu inancını ömrü boyunca. Okumak, onda asla yok olacak bir tutum değildi. Tanığı da var bunun. Genç Plinius olarak bilinen yeğeni, bir Roma dönüşü amcasının sürekli okuduğunu, yol boyunca bulduğu her fırsatı araştırma için değerlendirdiğini belirtir. "Yanı başında kitaplarını taşıyan bir sekreteri vardı. Kış aylarında, soğuk hava çalışmasına engel olmasın diye sürekli tek parmaklı eldiven giyerdi," der Genç Plinius.

Kemalettin Tuğcu'nun kitaplarındaki, çoğu her türlü lüksten yoksun kahramanlarının anıları eşlik ederdi okumalarıma. Okuyanlar bilir, Kemalettin Tuğcu bazı romanlarında onca yoksulluk yaşattığı kahramanlarına, sığındıkları yıkık, dökük, kışın asla ısıtılmayan evlerinde küçük çapta ziyafet çekerdi. Romanın kahraman ya da kahramanları, ellerine geçirdikleri çok az bir parayla, sucuk, pastırma, peynir, zeytin alıp yediklerinde, sayfalar boyunca onlarla birlikte acıkan okuyucular da doyardı. Ben de Tuğcu'nun koca bir kışı soğukta geçiren kahramanlarıyla birlikte az üşümemişimdir. Bu romanları okuduğumda başını sokacak bir eve, yiyecek bir-iki lokmaya, bir aileye sahip olmanın ne kadar büyük bir şans olduğunu hissederdim. Ben evi olan şanslı çocuklardan biri olarak, dışarıdaki yağmurun, karın, soğuğun içeri girmediği evimizde kitap okumanın tadını çıkarırdım. Evi olmadığı için uzunca bir süre sokaklarda yaşayan büyük Türk filozofu Farabi'nin, gece bekçilerinin fenerlerinin ışığında kitap okuduğunu, yıllar sonra öğrenecektim.

Farabi'ninki içinde bulunduğu ekonomik koşullarla ilgili, düzelme olasılığı olan bir zorluktu. Ama okumayı zorlaştıran, giderek olanaksızlaştıran talihsizliklerle karşılaşmış olanlar da var. Aklıma Cemil Meriç gelir hemen.

Deneyimli gazeteci Mustafa K. Erdemol daha çocukluğunda kokusuna kapılmış kitapların. Büyüdükçe de dört yanını sarmış bu koku, koyu bir okuma tutkusuyla her fırsatta kitapların dünyasına eğilmiş. İyi okur olmanın peşinde, yıllar boyunca tuttuğu notların, biriktirdiği tarihî anekdotların, bizzat kendi tatlı hatıralarının kendine has karışımlarından mürekkep denemeler yer alıyor *Kitap Kokusu*'nda. Bir nevi kırkambar: Türk ve dünya tarihinden, Doğu ve Batı kültüründen, zamanın farklı noktalarından hepimizin aşına olduğu ya da bazılarımızı şaşırtacak pek çok detay akıp gidiyor sayfalarda. Anlık bir kokunun cezbettiği, aşçıları olduğu kadar oburları da doyuracak, mutlu edecek bir kitap.

Yazılı kâğıdın neden güzel koktuğunu, o kâğıdı koklamış olmanın bana neden zevk verdiğini hâlâ bilmiyorum. Ama bunun bir bağımlılık olduğunu kabul ediyorum. Matbaa, mürekkep, kâğıt kokusunu sevmenin ne olduğunu herkes anlamayabilir.

#okumatutkusu #kitapkurdu #dünyaedebiyatı #türkedebiyatı #matbaa
#hayalgücü #merak

 CAN deneme

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinlari

ISBN: 978-975-07-4050-3

9 789750 740503